

Dubieuze prognose – adoptie geslaagd.... Verslag van een kwalitatief onderzoek

Pamela Clark, Sally Thigpen & Amy Moeller Yates (2006). Integrating the older / special need adoptive child into the family. *Journal of Marital and Family Therapy* 32,2: 181-194.

Van ouders valt veel te leren, en al helemaal als ze overweg kunnen met ingewikkelde en bewerkelijke kinderen. Wanneer het daarbij om adopties gaat, wordt het nog interessanter. De Amerikaanse psychologe Clark interviewde daarom voor haar promotieonderzoek elf ouder(paren) wier adoptie van een al groter en/of 'special needs'-kind geslaagd mag heten.

Het waren diepte-interviews die startten met een paar heel gewone, open vragen. Geen vragenlijst dus. In de eerste gesprekken tekenden zich thema's af die Clark vervolgens aan alle ouders voorlegde, evenals haar samenvatting van de gesprekken dáárover. Zo sneeuwbalde zij verder – totdat er geen nieuw materiaal meer kwam.

Even interessant was de vraagstelling. Terwijl in de meeste research wordt gezocht naar voorspellers van problemen, zocht Clark naar een verklaring voor het slagen van adopties die volgens de gebruikelijke voorspellers weinig kans zouden maken. Denk aan adoptie van een kind met een lichamelijk gebrek, een psychiatrische diagnose en/of een belaste voorgeschiedenis en twee of meer overplaatsingen.

Het resultaat is nieuwe theorie over factoren die adopties met een dubieuze prognose kunnen 'bufferen'. Hij behelst ook criteria voor selectie van adoptieouders, en aanwijzingen voor hulp bij dreigend vastlopen van een adoptie.

Een boeiende vraagstelling dus, een boeiend onderzoeksproces, en zeer boeiende uitkomsten – totdat de onderzoekers daar conclusies aan verbinden voor de praktijk. Dan blijkt dat zij te vroeg zijn opgehouden met hun interviews. Het belangrijkste moest nog komen!

I – Een nieuw soort vraagstelling

Natuurlijk namen de auteurs de relevante literatuur door, op zoek naar cijfers en mogelijke oorzaken van adoptieproblemen. Bij jongere kinderen mislukt namelijk 10-25% van de adopties; bij grotere kinderen ruim de helft.

Heel wat correlatieve studies hebben dan ook gezocht naar verbanden met kindfactoren en ouderfactoren, en zoals te verwachten komen er vaker problemen naarmate het kind al méér heeft meegemaakt, en naarmate ouders zich onzekerder voelen of nog worstelen met hun kinderloosheid. Bewezen voorspellers van mislukking zijn inderdaad de leeftijd van het kind, zijn voorgeschiedenis, en onzekere ouders. Maar wie zijn de ouders bij wie adoptie wél lukt? Weer

zijn de antwoorden bijna voorspelbaar: ze communiceren goed, ze zijn warm, veilig, flexibel, goed gehecht, en sociaal goed ingebed; verder zijn ze lager opgeleid, met z'n tweeën, en hebben ze nog andere kinderen.

Dat alles beantwoordt echter niet de vraag waarom bepaalde ouders onzeker zijn geworden, wél in de problemen zijn gekomen, en waarom andere niet. Allemaal zijn ze immers geselecteerd op warmte, veiligheid, flexibiliteit enzovoort, en toch mislukt de adoptie bij de één niet, en bij de ander wél. Hoe is te verklaren dat sommige adoptieouders zelfs met een zeer problematisch kind in huis na jaren nog steeds warm, veilig en flexibel zijn?

De auteurs noemen enkele courante verklaringenmodellen voor adoptieproblematiek en signaleren dat ze tekort schieten om deze vraag te beantwoorden.

- De *invloed van genen*: behalve bij duidelijk antisociale persoonlijkheidstrekken lijkt deze geen doorslaggevende rol te spelen.
- Dat *het adoptieproces* zelf, met zijn frustraties en verdriet, de problemen zou verklaren, kan niet worden aangetoond.
- De *status van adoptiekind* geeft stress, maar verklaart gedragsproblemen niet.
- De *omgang met het anders-zijn* van het kind (ontkennend of acceptierend) verklaart niet het gros van de mislukte adopties.
- Dat een *hechtingsstoornis* problemen kan veroorzaken, staat buiten kijf, maar gehechtheidsproblematiek als oorzaak van mislukte adoptie is nog niet aangetoond.

De auteurs constateren dat bijna alle onderzoek vraagt naar oorzaken van mislukte adoptie, en dat noch de gangbare mislukthypothesen, noch de gevonden correlaties kunnen verklaren hoe sommige gezinnen het wél klaarspelen om een 'special needs'-kind in hun midden op te nemen.

Waardoor behouden die ouders hun warmte, hechtheid, flexibiliteit enzovoort? Welke processen beschermen die gezinnen tegen mislukking? Vanuit welke overtuigingen ('belief systems') lukt het die ouders wél? – Dat werden de vragen voor dit onderzoek.

II – De ouders, de kinderen, en de opzet van het onderzoek

De ouders

Het voorwerk voor deze studie, zoals selectie van 'geslaagde adopties' uit 400 gezinnen die in aanmerking kwamen, werd gedaan door een soort Bureau Jeugdzorg.

De uiteindelijke groep van elf was in zekere zin gemengd.

- Ongeveer de helft was zwart, de andere helft wit (de geadopteerde kinderen hadden dezelfde kleur als de ouders);
- De helft van de ouders had al biologische kinderen toen ze tot adoptie besloten, twee paren kregen nadien nog een eigen kind;
- Twee adoptieouders waren alleenstaand, twee verloren hun partner na de adoptie door scheiding of dood;
- De inkomens varieerden van gemiddeld tot laag;
- Alle ouders hadden een highschooldiploma; vier van hen een universitaire graad;
- De helft was pleegouder geworden om een kind te kunnen adopteren, en bij de anderen vloeyde de adoptie voort uit een pleegplaatsing;

- De groep was homogeen in de zin dat deze ouders bereid waren aan het onderzoek mee te werken en dat ook zijzelf de adoptie als geslaagd beschouwden;
- De groep was dan ook niet representatief voor 'adoptieouders' als zodanig; waarschijnlijk wél voor de kleine groep adopties die slaagt ondanks een slechte prognose.

De kinderen

Deze ouders adopteerden tezamen 24 kinderen die vanwege hun oudere leeftijd en/of een handicap of stoornis in aanmerking kwamen voor dit onderzoek. In leeftijd varieerden ze bij de adoptie van pasgeboren tot elf jaar oud. Ruim de helft van hen was ouder dan 1 jaar.

10 van hen hadden een psychiatrische diagnose: adhd, hechtingsstoornis, ODD of autisme.

1 kind was blind; 1 had een aangeboren motorische stoornis; 1 leed aan 'failure to thrive'.

14 kinderen kwamen uit gewelddadige en/of verwaarlozende gezinnen, en minstens 5 van hen waren seksueel misbruikt. 16 hadden minstens één eerdere plaatsing achter de rug.

De interviews

Bij de gebruikte methode ('grounded theory') ontstaan theoretische concepten in dialoog met het object van onderzoek. Het eerste gesprek begint met gewone, open vragen als: 'Wilt u me iets vertellen over uw ervaring met het adopteren van een kind-met-een-probleem?' en: 'Welk advies zou u geven aan ouders die een kind willen adopteren dat al wat groter is of dat een handicap heeft?' Uit de eerste gesprekken met elk van de ouders komen thema's naar voren, die het onderwerp worden voor de volgende gespreksronde, en dit proces gaat door – totdat men in herhaling vervalt en het onderwerp kennelijk uitgeput is.

De gesprekken leveren massa's materiaal op, en bij minutieuze analyse en zogenaamde 'open codering' tekenen zich dan de contouren af van thema's die kennelijk belangrijk zijn voor dit onderwerp. Heel geleidelijk ontstaan er nieuwe concepten en hypotheses. Deze zijn niet ontleend aan bestaande theorie, maar 'gegrond' op ervaring van de geïnterviewden.

Om te garanderen dat de zaken door deze ouders niet te mooi werden voorgesteld en dat de gevonden concepten dicht bij de werkelijkheid stonden, werden de bevindingen van het onderzoek vergeleken met de oorspronkelijke rapportage over ouders en kinderen. Waar nodig – en in overleg met de ouders – werden correcties aangebracht.

Van begin tot eind, en tot en met de eindrapportage, bepaalden de adoptieouders mee de loop van het onderzoek, de bevindingen, en hoe die werden geformuleerd.

III – 'Gezinsverhaal' als nieuw denkmodel

De zojuist beschreven methode veronderstelt dat de eerste gespreksronde een denkmodel oplevert dat als kader kan dienen voor al wat de onderzoeker vervolgens vindt. Inderdaad moet alles erin passen, en 'alles' is dan zowel wat ouders en kinderen te berde brengen, als ook de concepten en thema's die daaruit opdoemen, en die zelf weer een volgende gespreksronde inspireren. Het hele onderzoek is zo een continu, circulair denkproces dat zichzelf voedt – totdat er niets nieuws meer uit komt – en dat een denkkader oplevert dat misschien het fenomeen van 'geslaagde adopties ondanks een slechte prognose' verklaart.

Het door Clark e.a. 'gevonden' denkkader was het 'Gezinsverhaal'. Het was gebaseerd op hoe ouders en kinderen hun ervaringen weergaven: inderdaad als een verhaal over zichzelf en de

anderen, over de moeilijkheden die ze samen hadden overwonnen, en hoe ze een gezin waren geworden. Het waren verhalen achteraf, en door de goede afloop werden ze misschien te positief gekleurd. Dat doet echter niet af aan het feit dat deze adopties slaagden.

'Het Gezinsverhaal' als denkkader wordt door de auteurs geordend met behulp van negen thema's, categorieën en subcategorieën. Hoe al deze elementen zich tot elkaar verhouden, maken zij echter niet duidelijk. (Het proefschrift waaraan dit artikel is ontleend, heb ik er niet op nageslagen.) Elk element als zodanig is echter het vermelden waard.

Vanwege opvallende parallellen met ouderschapstheorie verwijs ik daarnaar, in cursief. Het geeft de door Clark e.a. genoemde elementen extra reliëf. In de laatste paragraaf verduidelijk ik hoe ontbrekende ouderschapskennis dit verder zo mooie onderzoek parten heeft gespeeld.

Doorlaatbare gezinsgrenzen

In de onderzochte gezinnen speelt de bloedband geen centrale rol bij contacten met 'buiten'. Iedereen kan bij wijze van spreken 'familie' worden. Zeker een kind dat een thuis nodig heeft hoort er al snel bij, en ook de familie van dat kind. Of een kind eigen is, pleeg- of adoptiekind, maakt voor de onderzochte adoptieouders nauwelijks verschil. Bij een van de moeders liep het allemaal door elkaar: 2 biologische kinderen, 2 adoptiekinderen, en door de jaren heen zo'n 37 pleegkinderen.

Dit betekent waarschijnlijk ook dat deze gezinnen zijn ingebed in een stevig natuurlijk netwerk, en dat ze daarop kunnen terugvallen bij tij en ontij. Taakverdeling is geen punt en sociaal isolement is niet aan de orde, terwijl dat de struikelblokken bij uitstek zijn voor gezinnen met een bewerkelijk kind.

Bovendien hebben deze ouders het kennelijk klaargespeeld om hun deuren open te houden ondanks de aanwezigheid van een kind, of een stel kinderen, met hinderlijk gedrag. Menige ouder van een moeilijk adoptiekind heeft immers de ervaring dat familie en vrienden wegblijven. Dezen vinden het kind lastig of raar, ervaren plaatsvervangende schaamte, hebben geen zin om de rare familie van pleeg- of adoptiekind te ontmoeten, of ze willen de adoptieouders niet belasten.

Hoe hebben deze ouders het contact met hun netwerk in stand gehouden? Daar had ik graag met ze over doorgepraat.

Zelfvertrouwen als ouder

Deze ouders zien zichzelf als competent, veerkrachtig, en tegen veel opgewassen: 'We zijn niet met geld geboren, en we zullen nooit veel geld hebben, maar (deze jongen) gaat het redden want wij gaan ervoor zorgen dat hij het redt.' Zo geeft een moeder de overwegingen weer die ze had voorafgaand aan de adoptie. Misschien is die weergave rozig gekleurd doordat het kind het inderdaad heeft gered, misschien is het juist deze vastbeslotenheid die maakte dat ze het hebben gered met hem.

Een van de paren adopteerde 4 broertjes en zusjes met elk de nodige problemen: 'Waarom? Omdat de kinderen ons nodig hebben. We moeten het doen. Hoe kan ik nee zeggen? Weet u, niemand anders zou die kinderen in huis kunnen nemen en voor ze zorgen zoals wij. We kunnen het aan.'

De overtuiging dat het moest, gaf deze ouders het vertrouwen dat ze het konden, maar kennelijk hadden ze al eerder ervaren dat ze tegen de klippen op goede ouders konden zijn. Dat was hun startpositie. Anders dan menige ouder die een eerste biologische kind krijgt, hadden ze ervaring en wisten ze waaraan ze begonnen.

Normen en overtuiging

Alle onderzochte ouders gaven om kinderen, en waren ervan overtuigd dat elk kind recht heeft op zorg, bescherming en liefde. Heel eenvoudig: 'Ik bedoel, iemand moet voor ze zorgen. En het feit dat die moeder het niet kan, en het ook nooit zal kunnen, en dat er helemaal geen familie is waar ze zouden kunnen wonen, dat niemand ze in huis kon nemen, dus... toen heb ik het gedaan.'

Dit is het 'ja' zeggen op een kind dat iemand tot 'ouder' maakt in ethische zin: zonder voorwaarden vooraf, en 'for better and for worse'. Het is geen garantie voor een geslaagde adoptie – wèl voor de inzet van ouders. Of de adoptie slaagt hangt af van andere factoren.

Opvoedfilosofie

De ouders geloofden in duidelijke leiding, veel praten met het kind, veel zorg en aandacht geven: 'Je moet proberen met ze te praten. Op een of andere manier moet je, hoe dan ook, op dat kind zijn golfengte zien te komen. Uitvinden waar dat koppie mee bezig is.'

Uit alle macht proberen ze zicht te krijgen op het kind en in contact te blijven. En behalve zorg, staan ook regels en grenzen hoog in hun vaandel. Voor nu en dan een sanctie schrikken ze niet terug, of ze laten het kind met schade en schande wijs worden.

Deze ouders weten dat het kind een onbekende is met een soms duister verleden, en dat het aan hen is om uit te vogelen 'waar dat koppie mee bezig is'. Niet om zich op te dringen, maar om te weten hoe te handelen: hoe doseer je eisen en grenzen wanneer eerder misschien veel te hoge eisen zijn gesteld, of juist helemaal geen? De ouders willen het uitvinden, ze observeren het kind welbewust, proberen uit wat werkt en wat niet, en zo leren ze het kind kennen en leren ze met hem omgaan. Alleen door vastbesloten gericht te blijven op het kind, en het niet te laten wegglijpen, kan dat lukken.

Het besluit tot adoptie

Dit was onderdeel van alle verhalen, maar de besluitvorming verliep verschillend bij enerzijds de ouders die adoptie wilden en die een pleegkind namen als kortste weg naar adoptie (een figuur die wij niet kennen), en anderzijds de ouders die een pleegkind in huis hadden, tijdelijk, en die het adopteerden als het onverhoopt niet meer terug kon naar huis.

Bij de eerste groep – ouders die een pleegkind nemen om het te adopteren – gaan aan het besluit tot pleegzorg drie soorten acceptatie vooraf: van kinderloosheid, van adoptie als alternatief, en van misschien een adoptiekind-met-problemen in plaats van een baby. Die fases kunnen lang duren, en soms verlopen ze schoksgewijs: 'Ik zat in de kerk en opeens realiseerde ik me dat wat wij wilden een gezin was. We wilden geen kind op de wereld zetten; we wilden een gezin. Dat wist ik toen. Opeens nam ik dat besluit, en toen ik het Peter vertelde, was hij het ermee eens en begonnen we de adoptieprocedure.'

In de recente Amerikaanse bundel 'Understanding Adoption' (Husbion, Sherman and Siskind, 2006; zie de recensie elders in dit nummer) wordt veel aandacht besteed aan on-affe verwerking van kinderloosheid. Te veel, misschien. Aandacht voor onverwerkte rouw, voor het traumatische van de ene mislukte ivf-behandeling na de andere, voor relatiespanning die daardoor ontstaat, en voor de veronderstelde intrapsychische wortels van dit alles, gaat ten koste van aandacht voor de complexe opvoedproblematiek rond 'special needs'-kinderen. In genoemd boek zijn dat vaak kinderen uit voormalige Oostbloklanden, en we kunnen ons de overgang die zij moeten maken eenvoudigweg niet voorstellen – net zo min als de opvoedraadsels waarmee ze adoptieouders confronteren.

Natuurlijk kan onverwerkt verdriet over kinderloosheid het slagen van een adoptie flink in de weg zitten, en mogelijk suggereren Clark e.a. een al te zonnig beeld: verwerkte kinderloosheid leidt tot geslaagde adoptie, en een geslaagde adoptie betekent dat alle verdriet is verwerkt. Zo simpel is het niet – net zo min als er een simpele oorzakelijke relatie is tussen opvoedproblemen in een adoptiegezin en onverwerkt verdriet over kinderloosheid.

De tweede groep ouders – die altijd pleegkinderen hebben – houdt van kinderen, is altruïstisch ingesteld, en vindt het eigen gezin te klein. Als dan een pleegkind *beschikbaar* komt voor adoptie en ze voelen zich verbonden met dat kind, dan wordt het geadopteerd. Natuurlijk voelen ze ook vaak verbondenheid met een kind dat niet beschikbaar komt voor adoptie, en het is dan uiterst pijnlijk als het teruggaat naar de biologische ouders. (Hetzelfde overkwam trouwens sommige ouders die een pleegkind namen *om* het te kunnen adopteren.)

Het gevoel van verbondenheid is uiteraard cruciaal voor beide groepen ouders. Soms ontstaat het 'op het eerste gezicht', soms heel geleidelijk. Zonder gewaarwording van verbondenheid wordt een pleegkind echter niet geadopteerd, en kan een adoptie nauwelijks slagen.

De fase van wederzijdse aanpassing

Het acclimatiseren kan vier jaar duren, of nauwelijks tijd in beslag nemen, en dat blijkt los te staan van het gedrag van het kind. Alle kinderen hadden immers een 'geschiedenis' achter de rug, en reageerden van daaruit met scepsis ten aanzien van de nieuwe ouders, en met loyaliteitsconflicten. De gedragsproblemen varieerden van mild tot zeer ernstig. Binnen het eerste jaar verdwenen deze echter, ook de ernstige, en verbeterden ook de schoolprestaties.

Het zou inderdaad een aanwijzing kunnen zijn voor ernstige adoptieproblemen, en voor een mogelijk niet-slagen van de adoptie, wanneer gedragsproblemen niet al in het eerste jaar verminderen. In mijn beperkte ervaring met problematische adopties verdwenen in het eerste jaar wel de soms spectaculaire maar in wezen oppervlakkige symptomen, maar als ouders dan dachten dat ze het ergste achter de rug hadden staken de echte en taaiste problemen de kop op. Alsof het kind ze had bewaard voor ná de proefperiode.

De onderzochte ouders, schrijven Clark e.a., bereidden zich op de komst van het kind voor met klassiek nestelgedrag. Als het kind er eenmaal was, zagen ze soms fysieke gelijkenis en vonden ze dat het 'precies bij hen pasté'. Ze zorgden nadrukkelijk voor continuïteit in de zorg, waren even nadrukkelijk voorbereid op rare en onverwachte dingen, trokken veel met het kind op, maar claimden ook aandacht van de kant van het kind. En misschien wel het allerbelangrijkste: ze betrokken negatieve emoties of gedrag van het kind niet op zichzelf.

Een zekere mate van ontkenning van de realiteit, zoals ook biologische ouders die hebben, helpt om goed te zorgen voor de kleine vreemdeling. Hier is echter nog iets anders aan de hand.

Een collega, zelfmoeder, meedenkend over deze recensie, merkte hierover op: 'Het buiten jezelf houden van negatief gedrag en negatieve emoties is een ijzersterke strategie om zeer onaangename emoties te voorkomen en om die emoties in de hand te houden als ze toch de kop opsteken. Je bent niet verantwoordelijk voor het vervelende gedrag, ook niet voor onaangename emoties bij het kind, en je hoeft je geen falende ouder te voelen. Maar je moet dan wel sterk in je schoenen staan en niet moe zijn!'

Ja en nee, want we mogen dit ook omdraaien: wanneer een ouder de negativiteit van het kind niet op zichzelf betreft, staat die ouder steviger in de schoenen en wordt minder gauw moe. De interactie met het kind levert namelijk de voldoening gevende gewaarwording op een goede ouder te zijn, en niets geeft meer energie dan dat. Er is een positief, zichzelf in stand houdend proces aan het werk – een mechanisme dat het opvoedgedrag beschermt tegen negatieve effecten van probleemgedrag bij het kind.

Uit de literatuur over kindermishandeling is echter bekend dat mishandelende ouders vaak het kind de schuld geven van eigen falen. Zij voelen zich overgeleverd aan gedrag en emoties van het kind, ook aan eigen onaangename emoties, en hebben die niet meer in de hand, met als resultaat dat ze zich een nog slechtere ouder voelen – en daar het kind dan weer de schuld van geven en nog harder slaan. Als iets energie vreet dan wel dit soort mislukexercities! Er is dan sprake van een negatief proces. Ook dat houdt, evenals als het positieve, zichzelf in stand. Het opvoedgedrag is in gevaar. Niet het probleemkind veroorzaakt dat, niet de ouder, maar de negatieve vicieuze cirkel waarin deze gevangen is geraakt.

Het bijzondere van de onderzochte ouders was dat zij zich die van het lijf wisten te houden.

De auteurs leggen geen verband met de punten die zij hierna noemen, over de interactie met het kind, maar ik denk dat het verband cruciaal is, en in de slotparagraaf kom ik erop terug.

Interactie met het kind

Hier laten de auteurs nog een set belangrijke sleutels zien tot het slagen van een adoptie – en misschien wel alle opvoeding:

- De onderzochte adoptieouders zagen kwaliteiten in het kind die eerdere verzorgers over het hoofd hadden gezien;
- Zij vergeleken het kind niet met leeftijdgenoten, en elke millimeter verandering ten goede interpreteerden ze als vooruitgang;
- Zij labelden het gedrag van het kind zo mogelijk positief: kattig zijn is 'juist heel nuttig voor een meisje!', en
- Zij zagen elke verbetering en elk spoor van groei als het resultaat van *hun* inspanning.

De auteurs benoemen dit als 'reframing', oftewel herlabelen van het gedrag van het kind.

Ik denk dat zij daarmee de ouders tekort doen. In mijn termen zou ik deze gedragingen van de ouders niet benoemen als een soort pedagogische manoeuvres, maar als waarnemingen en gedragingen die voortvloeien uit hun inzet, aandacht en uit zelfvertrouwen. De ouder met zelfvertrouwen ziet goede resultaten eerder als resultaat van eigen handelen, schrijft negatief gedrag van het kind niet toe aan eigen falen als ouder, en blijft zo in een positieve spiraal. Oftewel: de ouder vermijdt

dat zij of hij terecht komt in een negatieve spiraal van zelfverwijt, machteloosheid en verlies van zelfvertrouwen.

Deze ouders herlabelden niet. Doordat ze het kind beter leerden kennen, zagen ze werkelijk andere dingen dan anderen, en ze reageerden in overeenstemming daarmee.

Deze ouders bleven proberen het kind te snappen; ze bleven het kind zien tegen de achtergrond waarin het was opgegroeid, in plaats van tegen de achtergrond van hun eigen wereld; ze bleven leren en, het allerbelangrijkste, ze wisten zichzelf te voorzien van 'goede ouder'-ervaringen door zichzelf een pluim op de hoed te steken. Terecht! Dit alles sterkte hun zelfvertrouwen en gaf de energie om zich te blijven inspannen.

Het laat w  er zo'n zichzelf versterkend proces zien – zo'n buffer die het opvoedgedbeuren beschermt tegen de talloze teleurstellingen van tropenjaren met een onbekend probleemkind. En heel vaak zal dat gunstige effecten hebben op het gedrag van het kind – meteen, of na jaren.

De waarnemingen en interpretaties van de ouders leken te worden bevestigd door gelijktijdige rapportage van hulpverleners en hun verbazing over de rappe vooruitgang bij het kind.

Onderkennen van verbondenheid

Gevoelens van verbondenheid kwamen sneller op gang bij ouders dan bij de kinderen. Alle ouders meldden echter dat ook het kind zich met hen verbonden ging voelen, zij het soms eerder met de ene ouder dan met de andere.

De auteurs maken onderscheid met gehechtheid omdat ze geen instrumenten gebruikten om gehechtheid te meten. De term 'verbondenheid' ('connection') leek echter goed weer te geven wat ouders en kinderen vertelden rond dit onderwerp. In feite, voegen de auteurs toe, gaat het om een consequent en alert inspelen op de behoeften van een kind. De band die dan ontstaat, of het met een baby is of een groter kind, noemen zij verbondenheid. Dat is het hoofdbestanddeel van gehechtheid, en de weg erheen is dezelfde.

Ontstaan van een gezinsgevoel

De ouders hadden, in tegenstelling tot wat de auteurs verwachtten, weinig moeite om een gezinsgevoel te ontwikkelen, met het adoptiekind als daarbij horend. Dat was mede te danken aan hun soepele opvatting van het begrip 'gezin' en hun onwankelbare innerlijke besluit om ouder te zijn van dit kind, met al zijn gebreken en problemen, en ervoor te zorgen dat dit kind het ging redden in het leven.

IV – Discussie

In hun discussie van het onderzoek benadrukken Clark, Thigpen en Yares het belang voor aspirant adoptieouders van cursussen over consequent, flexibel en geïnvolveerd opvoeden, en over alles wat we associëren met ouderschap: verzorging, veiligheid bieden, eisen en grenzen. Dat deze ouders erin slaagden een in meerdere opzichten vreemd kind in hun gezin te integreren schrijven zij ook toe aan de open gezinsgrenzen. Voor adoptieouders met problemen bepleiten zij cursussen waarin ouders leren het gedrag van hun kind positief te labelen, en niet de normen voor een normale ontwikkeling aan te houden. Hoe ouders problematisch gedrag waarnemen, benadrukken ze terecht, is m  er doorslaggevend voor het slagen van een adoptie dan de ernst

van de problematiek, en her-vertellen van het gezinsverhaal kan ouders en kind een nieuw en hoopvoller perspectief geven.

De auteurs trekken uit hun onderzoek enigszins andere conclusies en leggen andere accenten dan ik zou doen. Het grote verschil is dat zij de bevindingen in pedagogische termen interpreteren, en als iets wat ouders kunnen aanleren. Zij reduceren daarmee niet alleen de vastbeslotenheid van de ouders tot een techniek die je kunt leren; zij reduceren ook de complexiteit en de enormiteit van de problemen waarmee de ouders te kampen hebben gehad. Neem zoiets 'gewoons' als een voorkeur van het adoptiekind voor een van beide ouders: die ouder wordt poeslief bejegend en de andere ouder straal genegeerd. De relatie tussen de ouders moet van gewapend beton zijn, wil er geen spanning ontstaan – eerst rond de opvoeding, daarna tussen hen als partners. Als zoiets dag na dag na dag doorgaat trekt het een enorme wissel op beide ouders en hun verbondenheid met het kind.

Het klinkt eenvoudig als een moeder zegt 'hij gaat het redden want wij gaan ervoor zorgen dat hij het redt', maar eenvoudig is dat allerm minst. Het bedrieglijke van zo'n uitspraak is de vanzelfsprekendheid waarmee hij wordt gedaan, en uitgevoerd. Ook die vanzelfsprekendheid is de ouder echter niet komen aanwaaien. Het zich met het lot van een kind identificeren is geen kwestie van technieken of vaardigheden – al zijn die meegenomen – maar van een diepgevoelde keuze. Daar onvoorwaardelijk aan vasthouden vraagt niet zelden méér van ouders dan zij in huis hebben.

Dan nog garandeert dit niet het slagen van de adoptie. Lees er Lodewijks-Frencken en Lodewijks (2004) op na over hun ervaringen met zoon Zach: zijn stoornissen lieten zich niet wegmasseren met positieve labels, en ook niet met de volhoudende inzet van twee ervaren en bewaame ouders.

De vraag wanneer een adoptie 'geslaagd' is, wordt in dit artikel niet gesteld. Is het wanneer de schoolprestaties van het kind vooruitgaan – en is een adoptie dus niet geslaagd wanneer de schoolrapporten miserabel zijn, er thuis geen verbondenheid ontstaat en de ouders zich uitgeput en blut voelen? De auteurs hebben het aan de instantie die gezinnen selecteerde overgelaten om 'geslaagde' adopties te selecteren. Criteria worden niet genoemd. Het ging de auteurs trouwens primair om de processen waarover de ouders konden vertellen. Ze hoefden niets te bewijzen; ze wilden processen begrijpen die 'het ontstaan van een gezinsgevoel' verhelderen, toelichten en misschien verklaren.

Daarbij zien zij echter voorbij aan enkele van hun meest waardevolle bevindingen: die over processen die ouders sterk maken dan wel uitputten, en over processen die zelfvertrouwen versterken dan wel afbreken. Dat wat de ervaringen van de geïnterviewde ouders anders maakt dan die van menige adoptieouder-met-problemen schuilt namelijk in het verloop van zichzelf bestendigende processen zoals zij onbedoeld beschrijven:

- *het proces van soepele taakverdeling in samenwerking met het netwerk;*
- *het proces van distantie bewaren ten opzichte van negativiteit van het kind, waardoor ouders emotioneel immuun blijven daarvoor, en hun energie behouden;*
- *het proces van zicht blijven houden op het kind, daardoor beter opvoeden, 'goede ouder'-ervaringen vergaren, en de moed erin houden.*

Verlopen die spiralen in een positieve richting, dan kunnen ouders veel zorg en problemen aan; neemt de cirkel een wending ten negatieve, dan worden ouders zeer kwetsbaar en loopt het opvoedgedbeuren gevaar. Maar wat precies maakt dat ouders in een negatief proces terecht komen, of daar weer uitkomen?

Een laatste bezwaar van de aanbevelingen van de auteurs is het risico van onwenselijke neveneffecten. Zodra men namelijk cursussen ontwerpt die bijvoorbeeld min of meer beloven dat een adoptie slaagt wanneer ouders het gedrag van hun kind positief labelen, dan dreigen twee risico's: het risico van willekeurig herlabelen van welk gedrag ook – én van omkering van de gedachtegang achter het idee van labelen.

Elke ouder benoemt de eerste tekening van zijn kind als een kunstwerk, en wordt zuiniger met lofprijzingen naarmate het kind meer kan. De timing van positieve labels, en de dosering ervan, veronderstellen beiden zicht op het kind, en dát krijgen ouders alleen door aandachtig met het kind bezig te zijn – niet door een cursus.

Het tweede risico behelst ook herlabelen, maar van ouders, door hulpverleners, en in negatieve zin. Dan wordt bijvoorbeeld gezegd: 'Gaat het niet goed met Jan? Dan hebt u zijn gedrag misschien niet vaak genoeg positief benoemd.' Of een ouder beschuldigt zichzelf: 'Heb ik Jan zijn gedrag vandaag wel vaak genoeg positief gelabeld?'

Dat het de ene ouder wel lukt en de andere niet is niet te wijten aan ouders of kind, niet aan het wel of niet verwerkt hebben van kinderloosheid – de verklaring moeten we zoeken in het verloop van bepaalde processen: in negatieve spiralen of positieve.

Nog een laatste, algemene opmerking over risicofactoren en voorspellers naar aanleiding van de aanbevelingen van Clark e.a.

Een kind met 'special needs' is zeker een risicofactor bij het opvoeden, maar 'special needs', van welke aard ook, zijn geen voorspellers van een mislukte adoptie. Anderzijds wordt positief labelen in de vakliteratuur geassocieerd met competent opvoeden, zoals de auteurs opmerken, maar dat maakt positief labelen geen voorspeller van een geslaagde opvoeding. Risicofactoren en beschermende factoren, opvoedcompetenties en pedagogische tekorten zijn er in groten getale, maar echte voorspellers zijn zeer zeldzaam, en het is oppassen geblazen met adviezen voor de hulpverlening op grond van onderzoeksbevindingen, al klinken ze nog zo overtuigend.

Hadden de auteurs maar een paar interviewrondes aan het onderzoek toegevoegd! Dan begrepen we nu misschien iets meer van geslaagde adopties. Ook het pad van de onderzochte ouders is natuurlijk niet elke dag over rozen gegaan, en er moeten periodes zijn geweest dat ook zij gevangen zaten, of dreigden te raken, in een negatieve spiraal. Wat of wie heeft hen daar weer uitgehaald? Wat of wie heeft die spiralen doen keren?

Literatuur

- Hushion, K., Sherman, S.B. & D. Siskind (2006). *Understanding adoption. Clinical work with adults, children, and parents*. Lanham MD etc.: Jason Aronson.
- Lodewijks-Frencken, E. en J. Lodewijks (2004). *Wachten op Zach. Vader-moeder-zijn van een moeilijk kind*. Soest: Nelissen.